

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2017; 4(193): 30-37

УДК 330.342

JEL classification: A13, H41, I31, P50

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2017/193-4/5>

В. Козюк, д-р екон. наук, проф.,
О. Длугопольський, д-р екон. наук, проф.

Тернопільський національний економічний університет, Тернопіль, Україна

ВПЛИВ ДИСТАНЦІЇ ВЛАДИ ТА ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ НА ОЛІГАРХІЗМ ТА РОЗВИТОК КРОНІ-СЕКТОРІВ В СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМАХ

Досліджено вплив дистанції влади на розвиток олігархічних економік та кроні-секторів, до яких належать галузі із домінуванням ренто-орієнтованої поведінки. Проаналізовано взаємозв'язок дистанції влади із деякими показниками соціально-економічного розвитку та ціннісними орієнтирами економічних систем. Проведено кореляційно-регресійний аналіз залежності дистанції влади та кумівського капіталізму, обґрунтовано існування т. з. "поганого замкненого кола", пов'язаного із толеруванням ієрархій. Зроблені висновки стосовно того, що культурні фактори формування ієрархічних суспільств справляють прямий ефект на поширення в економічній системі т. з. кроні-секторів та слабких інститутів.

Ключові слова: олігархія, кроні-сектор, дистанція влади, інститути, демократія.

Постановка проблеми. Останнім часом у вітчизняних наукових колах усе частіше дискутуються питання щодо можливості забезпечення добробуту суспільства в економічних системах, уражених феноменом узурпації влади, непотизмом, корупцією, рентоорієнтованою поведінкою економічних агентів. Усі ці ознаки типового олігархічного суспільства властиві сучасній Україні. Більш того, з'явився навіть специфічний термін – кумівський або клановий капіталізм (*crony capitalism*), під яким розуміють капіталістичну економіку, в умовах якої успіх в бізнесі залежить від особистих зв'язків бізнесменів із державними чиновниками. Такі зв'язки активно використовуються в країнах, що розвиваються, для отримання ліцензій, субсидій, державних замовлень на вигідних умовах із порушенням формальних чи неформальних правил. Початково поняття кумівського капіталізму застосовувалось щодо економіки "азійських тигрів" 1960-1990 рр., в яких інтереси бізнесу тісно переплелися із партійними [1], проте сьогодні воно активно вживається і щодо економіки пострадянських країн [2]. Загалом, в процесі подолання корупційних практик та мінімізації впливу кумівського капіталізму на перший план сьогодні виходить саме якість інститутів, які покликані ліквідувати прояви опортуністичної поведінки суб'єктів незалежно від їх політичного, соціального чи економічного статусу в суспільстві. З іншого боку, здатність суспільства розбудувати ефективні інститути запобігання поширенню олігархічних структур, які нейтралізують алокаційну ефективність економіки, що формується на основі ринкових взаємодій, багато в чому залежить від того, яким є ставлення до влади та схильність до ієрархій. Можна припустити, що чим більшою мірою на рівні культури закладене толерування ієрархічним взаєминам, тим більшою мірою суспільство не буде виступати проти тих форм організації економічних процесів і формування інститутів, які консервуватимуть олігархізм. Водночас, це не означає, що дистанція до влади завжди є поганим явищем, особливо коли мова йде про субординацію та трудову етику. Конкурентний тиск є важливою передумовою для формування ринкових обмежень трансформації ієрархічних модальностей поведінки в олігархічні структури, що паралізують розвиток. Дослідженню даної гіпотези присвячена ця стаття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Залежність соціально-економічного розвитку країн світу від досконалості їх інститутів стала предметом широкого наукового дискурсу на початку XXI ст. Праця Д. Норта, Дж. Уоліса та Б. Вайнгаста [3] апелює до важливості побудови "порядків відкритого доступу" як інститутів, що запобігають корупції, непотизму, формують якісне середовище, що підживлює демократію, на противагу

"порядкам закритого доступу", пов'язаних з авторитаризмом, олігархізмом та рентоорієнтованою поведінкою економічних агентів.

Праці, присвячені інституційному розвитку латиноамериканських країн [4; 5], розкривають головні причини сформованого кланового капіталізму в цих економіках – дискримінаційна система майнових прав та неможливість продукувати капітал. Д. Аджемоглу та Дж. Робінсон [6; 7], детально досліджують і протиставляють олігархічну та демократичну моделі розвитку [8]. Вони описують досвід Японії, Південної Кореї, Бразилії, Мексики як держав, які колись мали або й досі зберегли ознаки олігархічного суспільства. Великі сімейні конгломерати із тісними зв'язками із політикумом були поширені у другій половині XX ст. як в Кореї (*chaebol*), так і в Японії (*zaibatsu*). Такі компанії активно використовували субсидії та пільгові кредити, а уряд захищав не лише їх права власності, але й внутрішні ринки від іноземної конкуренції [9]. Приклади Бразилії та Мексики початку XX ст., як описує С. Хабер [10], дозволяють простежити вплив лобізму великих корпорацій на вищівні гілки влади. В багатопартійних президентських системах Латинської Америки президенту досить складно сформулювати дієві законодавчі коаліції без підтримки олігархів, отже, він повинен йти на поступки або ризикувати бути відстороненим від посади (наприклад, як це було в Парагваї, Венесуелі) [11].

Загалом, олігархічні економіки нерідко демонструють швидкі темпи росту на початку приходу олігархів у владу, однак із часом обов'язково зазнають стагнації через схильність продукувати неякісні інститути. Аналогічно, олігархії з формально демократичними режимами можуть мати швидкі темпи економічного зростання, однак будуть вразливі до проблеми якості інститутів та, в підсумку, алокаційної ефективності. Як правило, вони будуть зростати завдяки сировинному фактору та світовим цінам. На відміну від них, сировинні автократії можуть підтримувати підвищення добробуту завдяки монополізації доступу до ренти та контрольованому її розподілу. Імплицитний вплив соціальних договорів означає, що конвертація сировинного багатства в соціальний добробут є "оплатою лояльності та компенсацією за відсутність демократичних прав" [12; 13].

А. Аслунд зазначає [14], порівнюючи олігархічну економіку Росії та України, що великої розбіжності в правлінні Б. Єльцина та Л. Кучми не було. Вчений називає олігархів плутократами³, оскільки їх влада базується

³ Плутократія (від давньогрецької *πλοῦτος* – багатство, *κράτος* – правління) – політичний режим, за якого рішення уряду визначаються думкою не усього народу, а лише впливового кла-

ся на грошах. Крім того, методи, якими користуються для формування перших капіталів олігархи пострадянського простору, мало чим відрізняються від методів так званих "баронів-розбійників"⁴ (*robber barons*) – олігархів кінця XIX століття в США, які наживали свої статки переважно на галузях, генеруючих монопольну ренту (видобуток та торгівля нафтою, металами, залізними перевезеннями). Дж. Хеллман [15] використовує термін "узурпація держави" (*state capture*) стосовно характеристики взаємодії великого бізнесу і державно-го управління в Україні.

Дослідження вітчизняних економістів В. Кончина та Ю. Горбань [16] базується на "моделі стаціонарного бандита" [17] та відображає потенційні ефекти зменшення чи збереження економічної ренти стаціонарного бандита в Україні. Вчені із Київського національного університету імені Тараса Шевченка (В. Базилевич, Н. Гражевська, А. Гражевська, В. Трохименко, О. Колядич, А. Маслов), вивчаючи особливості рентиорієнтованої поведінки у вітчизняній економіці, вказують на чітку залежність між обсягом корупційної ренти та конкурентоспроможністю [18; 19; 20]. Дослідження, проведені на прикладі монетарного та фіскального регулювання економіки України [21; 22], дозволили сформулювати ключові напрямки реформ в контексті мінімізації корупційних та рентиорієнтованих практик: зниження бюрократичного впливу, ефективність та прозорість управління в публічному секторі, чітка специфікація прав власності, громадський контроль за державними видатками. О. Соскін також досліджує українську державу в контексті моделі олігархічно-кланового капіталізму [23], вважаючи, що перехід до якісно нової моделі можливий саме через інтеграцію у європейський економічний простір та інституційний прогрес. Демократичні режими та якісні інститути стають на заваді узурпації влади та монополізації ренти олігархами навіть у сировинних економіках [24; 25; 26], в яких громадянське суспільство сформоване (приклади Норвегії, Канади це доводять), однак для України залишаються актуальними проблеми дії скоріше неформальних інститутів, ніж формальних, клієнтізму і кумівства в усіх сферах соціально-економічної діяльності та слабкості "рухів знизу".

Однією з принципових рис олігархічної економіки є намагання максимізувати активи як фактор забезпечення політичної влади і як джерело встановлення контролю над нею [24]. Така максимізація активів та політичний контроль не можуть бути реалізовані без значного розшарування суспільства. Здатність останнього приймати факт нерівності, звичайно, ще не є свідченням толерування олігархічних структур. Однак, спільним є фактор дистанції до влади та "підкорення ієрархіям". Через це існуватиме ризик, що олігархізація швидше за все виникне там, де цьому сприятиме культурний фон у вигляді ставлення до владних дистанцій.

Методологія. При написанні статті була використана сукупність принципів і прийомів наукового дослідження: від загальнонаукових (історичний, систематизації, групування та узагальнення, формалізації) до спеціальних (компаративного аналізу, графічний) мето-

су заможних людей, і при цьому існує глибока соціальна нерівність та низька соціальна мобільність. Плутократія виступає своєрідним підвидом олігархії – режиму, за якого реальна влада знаходиться у руках невеликого кола осіб (наприклад, партійної верхівки, військових).

⁴ Термін "барон-розбійник" у 1850-х рр. почав вживатися в контексті т. з. перших олігархів – німецьких лицарів, які жили у замках по берегах Рейну і вимагали плату за проїзд своєю територією. Пізніше ним стали характеризувати бізнесменів, які побудували великі промислові та транспортні імперії наприкінці XIX століття в США.

дів. У процесі дослідження застосовано системний метод наукового пізнання, згідно з яким усі економічні явища і процеси аналізуються у взаємозв'язку, взаємозалежності та розвитку. Емпіричною базою для написання статті стали матеріали міжнародних оглядів *World Values, Human Development, Corruption Perceptions, Power Distance Reports* та журналу *"The Economist"*.

Метою статті є аналіз впливу рівня дистанції влади на розвиток кумівського капіталізму в розвинутих країнах та країнах, що розвиваються. В цьому контексті постають питання про можливість забезпечення добробуту суспільства за умов олігархату та висококорумпованої економіки, а також про те, якою повинна бути економічна політика, враховуючи наявність сприятливого культурного середовища для розвитку олігархічно-ієрархічних взаємодій.

Результати дослідження. Як правило, поштовх для розвитку олігархії коріниться в дегенеративних інститутах. Втім, олігархії, отримавши можливість утверджуватись, починають консервувати інституціональні слабкості. Саме головне це те, що для них консервація слабких інститутів є способом самовиживання, а бідність поруч з корупцією – способом додаткового контролю за громадянами, що толерують владні дистанції.

Так, згідно даних міжнародної організації *"Transparency International"*, починаючи із 2012 р. Україна покращила свої позиції із Індексу сприйняття корупції (*Corruption Perceptions Index – CPI*) лише на 3 пункти – із 26 до 29 балів, посівши у 2016 р. 131-те місце із 176-ти країн світу. Росія покращила свої позиції у рейтингу *CPI* із 28 до 29 балів, тим не менш розділивши із Україною у 2016 р. 131-шу позицію [27]. 56% українців і 39% росіян визнають корупцію однією із ключових проблем розвитку національних економік, і оцінюють як неефективні будь-які заходи боротьби із нею 86% та 62% відповідно [28]. Якщо аналізувати рейтинг хабарництва, що демонструє досвід сплати домогосподарствами хабарів працівникам поліції, освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, судової влади, то в Україні цей показник становить 38%, Росії – 34%, тоді як в Нідерландах, Франції, Португалії – 2%, Бельгії, Німеччині, Іспанії, Словенії – 3%. Загалом, для більшості країн колишнього соціалістичного табору характерним є високий рейтинг хабарництва (Таджикистан – 50%, Молдова – 42%, Киргизстан, Азербайджан – 38%, Казахстан – 29%, Вірменія – 24%, Білорусь – 20%, Узбекистан – 18%). Виняток становить лише Грузія – 7% [28].

Ригідність економічної системи стає очевидною на тлі того, що явні ознаки корупційної поведінки і її корелят – майнове розшарування – часто не викликають явного спротиву з боку громадянського суспільства. Часто не лише жорсткий опір сформованої роками корупційно-олігархічної системи, але й сукупність компромісів щодо структурних реформ не дають відчутного для громадянського суспільства результату (показовими прикладами є блокування вітчизняних реформ в медичній та освітній сфері). Брак ціннісних спонук і домінування рентиорієнтованих практик серед чиновників різного рівня, орієнтація на коротко-, а не довгострокові результати суспільно-політичного життя посилюються слабкістю громадянського суспільства, яке не в змозі протистояти тотальній узурпації влади. Вважаємо, що одне із пояснень такої ситуації слід шукати в крос-культурних дослідженнях, які ув'язують культуру, інститути та соціально-економічний розвиток (зокрема, дистанція влади).

Індекс дистанції влади (*Power Distance Index – PDI*) описує жорсткість соціальної ієрархії суспільства та її вплив на взаємодію між людьми та функціонування соціальних інститутів. У 1970-х рр. цей термін був вве-

дений у науковий оборот нідерландським соціологом Г. Хофстеде на основі масштабного крос-культурного дослідження, проведеного ним в 1967-1973 рр. у понад 70 країнах світу [29]. У 2000-х рр. дослідження було продовжено і охопило вже 76 країн світу [30; 31]. Під ієрархією вчений розумів нерівномірний розподіл влади та повноважень всередині соціальної групи, а безпосередньо *PDI* характеризує ставлення членів соціуму до цієї нерівномірності – наскільки члени суспільства, позбавлені влади, приймають існуючу ієрархію та поведуть себе відповідно до неї [32].

Індекс, запропонований Г. Хофстеде, присвоює культурі певної країни порівняльне число, що характеризує ступінь дистанційованості при взаємодії людей, які знаходяться на різних рівнях соціальної ієрархії. Високий індекс дистанції влади (80-100) вказує на жор-

сткість соціальної структури із значною соціальною нерівністю. Кожній людині в таких культурах відведено відповідне місце у соціальній ієрархії та відповідний цьому місцю обсяг повноважень, а сам факт такої ієрархії приймається по замовчуванню, не піддається сумніву та не потребує додаткових обґрунтувань [33]. Характеристиками суспільств із високим рівнем *PDI* є: 1) централізована влада; 2) авторитарне лідерство; 3) вертикальний стиль менеджменту; 4) велика кількість рівнів у соціальній ієрархії; 5) прийняття властивих владі привілеїв як належного; 6) готовність членів суспільства до нерівності повноважень; 7) велика кількість персоналу із функціями контролю; 8) низький рівень довіри до інститутів влади; 9) управлінський патерналізм; 10) сповідування цінностей виживання.

Таблиця 1. Дистанція влади та показники соціально-економічного розвитку країн світу

Група	Країни	Індекс дистанції влади	ВВП на особу, тис. міжн. \$	Індекс людського розвитку	Ефективність державного управління
Країни з високим індексом дистанції влади (71-100)	Малайзія, Словаччина	100	27 / 31	0,779 / 0,844	76,92 / 75,0
	Саудівська Аравія	95	65	0,837	60,58
	Філіппіни	94	8	0,668	57,69
	Росія	93	26	0,798	48,08
	Україна	92	8	0,747	34,62
	Румунія, Албанія	90	22 / 12	0,793 / 0,733	51,92 / 54,81
	Ангола	83	7	0,532	15,38
	Мексика, Венесуела	81	19 / 15	0,756 / 0,762	61,54 / 10,58
	Бангладеш, Китай, Гана, Нігерія	80	4 / 15 / 4 / 6	0,570 / 0,727 / 0,579 / 0,514	24,04 / 68,27 / 44,71 / 16,83
	Індонезія	78	12	0,684	46,15
	Індія	77	7	0,609	56,25
	Сінгапур	74	87	0,912	100,00
	Словенія	71	32	0,880	77,40
	Хорватія	73	22	0,818	71,63
Країни з середнім індексом дистанції влади (41-70)	Болгарія, Єгипет, Кенія, Танзанія, Сієра-Леоне, В'єтнам	70	20 / 12 / 3 / 3 / 2 / 6	0,782 / 0,690 / 0,584 / 0,521 / 0,413 / 0,666	62,02 / 22,12 / 43,75 / 31,25 / 9,62 / 55,29
	Бразилія	69	15	0,755	47,60
	Гонконг, Франція, Польща	68	58 / 42 / 28	0,910 / 0,888 / 0,843	99,04 / 89,42 / 74,52
	Колумбія	67	14	0,720	52,40
	Туреччина	66	21	0,761	62,50
	Бельгія	65	45	0,890	88,94
	Чилі	63	24	0,832	82,69
	Греція, Замбія, Пд. Корея	60	27 / 4 / 38	0,865 / 0,586 / 0,898	63,94 / 33,17 / 80,29
	Іспанія, Чехія	57	36 / 33	0,876 / 0,870	85,10 / 81,73
	Пакистан	55	5	0,538	27,40
	Японія	54	39	0,891	95,67
	Італія	50	36	0,873	69,23
	Аргентина	49	20	0,836	49,52
	Угорщина	46	27	0,828	71,15
Країни з низьким індексом дистанції влади (10-40)	США, Естонія, Люксембург	40	57 / 30 / 102	0,915 / 0,861 / 0,892	89,90 / 83,17 / 93,27
	Нова Зеландія	38	37	0,913	98,56
	Німеччина, Великобританія	35	48 / 43	0,916 / 0,907	94,23 / 93,75
	Швейцарія	34	59	0,930	99,52
	Фінляндія	33	42	0,883	96,63
	Швеція, Норвегія	31	50 / 69	0,907 / 0,944	96,15 / 98,08
	Ісландія	30	48	0,899	90,87
	Нідерланди	22	51	0,922	97,12
	Данія	18	47	0,923	97,60
	Ізраїль	13	35	0,894	87,50
	Австрія	11	48	0,885	92,31

Джерело: побудовано на основі [33; 34; 35]

Як свідчать дані табл. 1, до таких суспільств належать Малайзія, Словаччина (*PDI* = 100), Саудівська Аравія (*PDI* = 95), Філіппіни (*PDI* = 94), Росія (*PDI* = 93), Україна (*PDI* = 92), Румунія, Албанія (*PDI* = 90) та багато інших країн. ВВП на особу в таких країнах, як правило, невисокий (від \$31-32 тис. у Словаччині, Словенії, до \$8 тис. в Україні та Філіппінах, \$7 тис. в Анголі,

\$6 тис. в Нігерії, \$4 тис. в Бангладеш та Гані). Виняток становлять лише Сінгапур, як країна з успадкованим законодавством від англійського колоніального правління та жорсткою системою покарань щодо порушників законів, та Саудівська Аравія, як класична сировинна економіка, в якій нафтова промисловість забезпечує близько 80% надходжень державного бюджету. Цікаво,

що навіть в Індії з її високо централізованим та кастовим суспільством, значення *PDI* суттєво нижче, ніж в Україні, а в Словаччині – вище. Слід, на жаль, констатувати, що культурно-комунікаційним практикам в Україні притаманні клієнтизм, непотизм (кумівство), лояльність до корупції, а, отже, прийняття рішень на різних рівнях управління базується на принципі "друзям все, ворогам закон", а при працевлаштуванні – "з того (не того) села". На сьогодні Україна мало чим відрізняється від багатьох країн Африки, в яких за влаштування на роботу потрібно платити хабарі, а за отримання високої посади – бути готовим до "відкатів" та рентоорієнтованої поведінки на користь т. з. "благодійника". Обійти корупційні практики на ринку праці стає можливим переважно за рахунок особистих зв'язків. Усе це в сукупності призводить до неефективності державного управління, блокування інноваційних ініціатив знизу, консервації структури менеджменту, створення нерівності можливостей та розвитку неякісних інститутів. Як видно із табл. 1, як значення індексу людського розвитку в країнах цієї групи є достатньо різноманітним (від 0,912 в Сінгапурі до 0,514 у Нігерії), так і показника ефективно-

сті державного управління (від 100,0 в Сінгапурі до 10,68 у Венесуелі).

Група країн із середнім індексом дистанції влади є досить різномірною. Тут присутні і Болгарія із *PDI* = 70, \$20 тис. ВВП на особу, значенням індексу людського розвитку – 0,782, а ефективності державного управління – 62,02, і Пакистан із *PDI* = 55, \$5 тис. ВВП на особу, значенням індексу людського розвитку – 0,538, а ефективності державного управління – 27,4, а також Японія із *PDI* = 54, \$39 тис. ВВП на особу, значенням індексу людського розвитку – 0,891, а ефективності державного управління – 95,67. І якщо таким країнам як Японія, Південна Корея в цій групі притаманні повага до ієрархії управління, чітке слідування корпоративним традиціям та жорстке дотримання взаємовідносин "начальник – підлеглий", "старший – молодший", то, наприклад, в Аргентині, Бразилії, Колумбії ситуація є кардинально іншою як в державному управлінні, так і у сфері бізнесу. В цих країнах домінують традиційні цінності, що кардинально відрізняє їх від Японії та Південної Кореї із яскраво вираженим раціоналізмом (рис. 1).

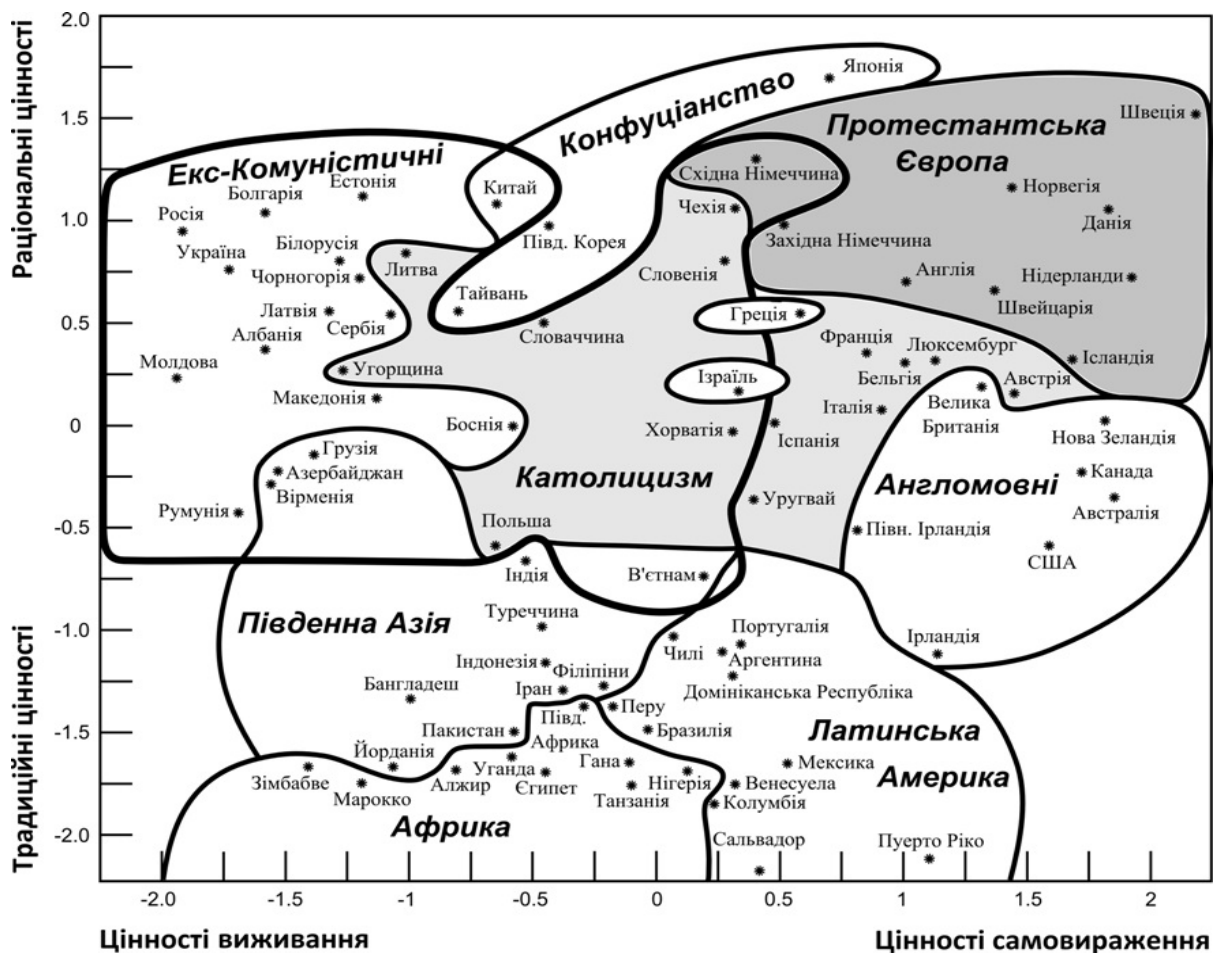

Рис. 1. Шкала раціональності та домінуючих цінностей в економічних системах [36]

Низький індекс дистанції влади, переважно, пов'язують із: 1) ліберальним стилем управління; 2) рівністю прав; 3) індивідуальною свободою; 4) громадським контролем за розподілом повноважень; 5) вимогою обґрунтувань щодо неправомірного розподілу влади; 6) егалітаризмом; 7) децентралізацією; 8) схильністю ставити під сумнів авторитети; 9) консультативним стилем менеджменту; 10) поширеністю "пласких" організаційних структур; 11) високим ступенем довіри; 12) сповіданням цінностей самовираження. До країн

із таким типом культур належать Австрія (*PDI* = 11), Ізраїль (*PDI* = 13), Данія (*PDI* = 18), Нідерланди (*PDI* = 22), Ісландія (*PDI* = 30), Норвегія, Швеція (*PDI* = 31), Фінляндія (*PDI* = 33) та деякі інші. Як видно із табл. 1, в цих країнах достатньо високий рівень ВВП на особу (в середньому \$50 тис.), а також високі показники розвитку людського капіталу (від 0,861 у Естонії до 0,944 у Норвегії) та ефективності державного управління (від 83,17 у Естонії до 99,52 у Швейцарії). Практично усі ці країни розташовані у верхній правій частині кар-

ти цінностей, демонструючи високу орієнтацію на цінності самовираження та раціоналізму (рис. 1).

Вплив дистанції влади на функціонування суспільних інститутів проявляється по-різному. Так, на основі аналізу даних "чорних скриньок" після численних авіаційних катастроф [37], вченими встановлені факти, що члени екіпажу не наважувалися заперечити першому пілоту в той момент, коли він допускає фатальну для польоту помилку. Дистанція влади в сфері освіти проявляється у тому, що учні не наважуються зайвий раз запитати у вчителя щодо матеріалу, який їм не зрозумілий, побоюючись негативної реакції, а вчителі в таких умовах не схильні до роботи над собою, що так чи інакше знижує загальну планку вимогливості до працівників і учнів. Пізніше, в університетах, висока дистанція влади між викладачами і студентами лише посилює і підкреслює розрив у рівні освіти громадян різних країн світу. Достатньо навести приклади Швеції, Фінляндії, Норвегії, Великобританії, і, зокрема, України. Дистанція влади, навіть в такій ієрархічній системі як армія, також інколи може бути шкідливою. Наприклад, в Ізраїлі у 1990-х рр. відбулась реформа взаємин між старшими і молодшими офіцерами, покликана продемонструвати, що при плануванні операцій важливою є наявність альтернативних думок, з якими можна буде звернути перебіг подій під час операції. В більш широкому узагальненні наявність альтернативних думок є фактором конкуренції ідей, що характеризує демократію як відкрите суспільство [38; 39]. Саме через це автократії та олігархії намагаються звузити інформаційне поле для того, щоб спотворити конкуренцію ідей і тим самим нав'язати безальтернативність статус-кво.

Висока дистанція влади не лише сприяє підтриманню нерівності в суспільствах, в яких вона носить демонстративний характер, наділяючи пільгами і привілеями одних за рахунок інших, але й сприяє зниженню якості суспільних благ. Так, дослідження М. Кона, проведене в Італії та США, продемонструвало, що менш освічені індивіди (представники т. з. "робочого класу") схильні до авторитарного стилю поведінки як на робочому місці, так і у сім'ї, тоді як представники середнього

класу із хорошим рівнем освіти прагнуть скоротити дистанцію влади як у робочих, так і особистих стосунках [40]. У суспільствах з високим рівнем та якістю освіти домінують частіше горизонтальні, ніж вертикальні зв'язки, люди більше активно йдуть на діалог та компроміс, також поширеною є соціальна згуртованість, схильність до меритократії, несприйняття корупційних практик, висока якість надання суспільних благ, соціальний капітал домінує над адміністративним ресурсом (свобода від політичного тиску).

Спробуємо оцінити взаємозв'язок індексу дистанції влади та рівня поширення кланового капіталізму, який розраховується із 2014 р. Так, журналом "The Economist" запропонований індекс т. з. кумівського капіталізму (Р. Шерма, А. Ганді, М. Велтон), який базується на оцінці статків мільярдєрів світу (оцінки із журналу "Forbes"), що так чи інакше пов'язані із галузями, де домінуючою стратегією є пошук ренти та особисті відносини взаємозалежності. Оскільки найчастіше стратегію пошуку ренти використовують для позначення внеску факторів землі, капіталу, що приносять значно більші прибутки, ніж інші фактори на конкурентних ринках, то секторами економіки із домінуванням рентоорієнтованої поведінки визнаються (rent-seeking sectors) [41]: національна безпека та оборона, казино, інфраструктура та трубопроводи, порти та аеропорти, нерухомість та будівництво, нафто- та газопостачання, гірничо-видобувна, залізно-рудна, вугільна та хімічна промисловість, комунальні послуги та послуги зв'язку, депозитні на інвестиційні банківські послуги. Найпоширенішими формами видобутку ренти є картелі, монополізм та лобізм, а також корупція, клієнтизм, ліцензування. Як видно із даних табл. 2, у 15 із 22 наведених країн (68%) кумівський капіталізм є болючою проблемою (5 найбагатших і 10 країн, що стрімко розвиваються). Проблема України, як справедливо відмічає В. Мельничук [42], полягає в тому, що вітчизняні олігархи більш подібні не на Рокфеллерів, а на великих землевласників Півдня США, які виступали проти скасування рабства і усілякими способами гальмували промислову революцію в Сполучених Штатах.

Таблиця 2. Добробут мільярдєрів у % до ВВП країни*

Країна	2014				2016			
	BW	CS	NCS	% CS	BW	CS	NCS	% CS
Росія	18,9	15,9	3,0	84,1	21,3	18,0	3,3	84,5
Малайзія	16,4	16,1	0,3	98,2	13,3	13,0	0,3	97,7
Філіппіни	14,7	11,9	2,8	81,0	14,2	11,3	2,9	79,6
Сінгапур	14,9	11,9	3,0	79,8	14,8	10,7	4,1	72,3
Україна	14,8	13,2	1,6	89,2	7,8	6,7	1,1	85,9
Мексика	11,3	8,9	2,4	78,8	8,7	6,6	2,1	75,9
Індонезія	5,2	3,8	1,4	73,1	5,8	3,8	2,0	65,5
Туреччина	5,2	2,9	2,3	55,8	6,2	3,4	2,8	54,8
Індія	9,7	3,7	6,0	38,1	11,7	3,4	8,3	29,1
Тайвань	14,7	5,5	9,2	37,4	10,3	3,2	7,1	31,1
Китай	6,0	2,9	3,1	48,3	7,3	3,2	4,1	43,8
Таїланд	8,8	2,0	6,8	22,7	11,4	2,6	8,8	22,8
Південна Африка	6,9	2,9	4,0	42,0	7,0	2,5	4,5	35,7
Великобританія	5,6	2,3	3,3	41,1	5,6	2,3	3,3	41,1
Бразилія	7,4	2,7	4,7	36,5	7,5	2,3	5,2	30,7
США	14,0	2,2	11,8	15,7	13,3	1,8	11,5	13,5
Аргентина	2,8	2,1	0,7	75,0	2,2	1,6	0,6	72,7
Франція	8,4	1,1	7,3	13,1	8,8	1,1	7,7	12,5
Японія	2,1	0,7	1,4	33,3	2,0	0,5	1,5	25,0
Південна Корея	4,6	0,3	4,3	6,5	5,5	0,5	5,0	9,1
Польща	2,4	1,8	0,6	75,0	1,7	0,4	1,3	23,5
Німеччина	10,7	0,3	10,4	2,8	13,9	0,2	13,7	1,4

*BW – сукупний добробут мільярдєрів країни як % ВВП, CS – Індекс кумівського капіталізму, % ВВП, який контролюють олігархи у секторах, пов'язаних із пошуком ренти (crony sectors), NCS – % ВВП, який контролюють олігархи у секторах, не пов'язаних із пошуком ренти (non-crony sectors), % CS – частка секторів із домінуванням рентоорієнтованої поведінки.

Джерело: розраховано та побудовано на основі [43]

За даними табл. 2 можна констатувати низьку частку секторів із домінуванням рентоорієнтованої поведінки в Німеччині, Південній Кореї, Франції та США, і надзвичайно високу – в Малайзії, Україні, Росії, Філіппінах. За даними 2004 р. сукупне багатство 100 найбагатших людей Росії дорівнювало 25% тогочасного ВВП країни, що дало Росії найвищу концентрацію багатства в світі. Натомість в США, які традиційно очолюють лігу нерівності розвиненого світу, сукупне багатство 227 мільярдів країни становило лише 6% їхнього ВВП [44, с. 215]. Слід проте констатувати, що в Україні протягом 2014-2016 рр. відбулося суттєве падіння сукупного добробуту мільярдів (із 14,8 до 7,8% ВВП), що відповідає тренду США, Аргентини, Мексики, Тайваню, Польщі. Індекс кумівського капіталізму також в цих країнах знизився. В Україні, зокрема, у боротьбу за ренту після Революції Гідності вступили досить різні групи представників великого капіталу. Можна навіть говорити про конкуренцію олігархів за владу протягом кількох останніх років, що не могло не позначитися на добробуті мільярдів. У Росії, Індії, Індонезії, Туреччині, Китаї, Таїланді, навпаки, добробут мільярдів у % до ВВП збільшився із відповідним зростанням індексу кумівського капіталізму (за винятком Індії).

Як свідчать дані рис. 2, проведений кореляційно-регресійний аналіз залежності дистанції влади та кумівського капіталізму засвідчив наявність чіткого прямого зв'язку між цими індикаторами. Значення R^2 коливається в межах 0,4421-0,4552, залежно від функції апроксимації. Гіпотеза про те, що культурні фактори мають значення для пояснення політико-економічної структури суспільства, знайшла своє підтвердження. Так, індекс

дистанції влади знаходиться в однозначному прямому зв'язку з індексом кумівського капіталізму. Приймаючи до уваги, що останній відображає домінування в економіці секторів з високим ступенем ієрархізованості та залежності від влади, можна з впевненістю стверджувати, що ставлення до влади у суспільстві є важливою передумовою того, за якою інституціональною траєкторією таке суспільство буде розвиватись. Толерантне ставлення до ієрархій є мета-фактором того, чому ті чи інші суспільства приймають форму взаємодії між владою та бізнесом, наслідком яких є явна анти-інклюдивність. Попри те, що дистанція до влади може свідчити і про толерантне ставлення до ієрархій, без яких не можливе велике індустріальне виробництво, тут криється особливий ризик. З одного боку, індустріальні структури вкрай чутливі до того, наскільки в суспільстві формується здатність до прийняття підпорядкування, оскільки від цього залежатиме величина трансакційних витрат організації та контролю за функціонуванням складно організованих вертикальних зв'язків, що є основою третього технологічного укладу. З іншого боку, наявність паттернів толерування ієрархіям уможливує олігархізацію та майнове розшарування за критерієм доступу до влади/ренти. У випадку, коли в країні збігаються обидві ситуації, вихід на альтернативні інституціональні траєкторії стає вкрай ускладненим. Сектори третього укладу стають донорами олігархізації, відтворюючи дистанцію до влади, а толерантність до ієрархій підкріплює віру в те, що саме з таким типом взаємин можливий хоча б якийсь певний рівень добробуту. У такий спосіб формується інституціональне "погане замкнене коло".

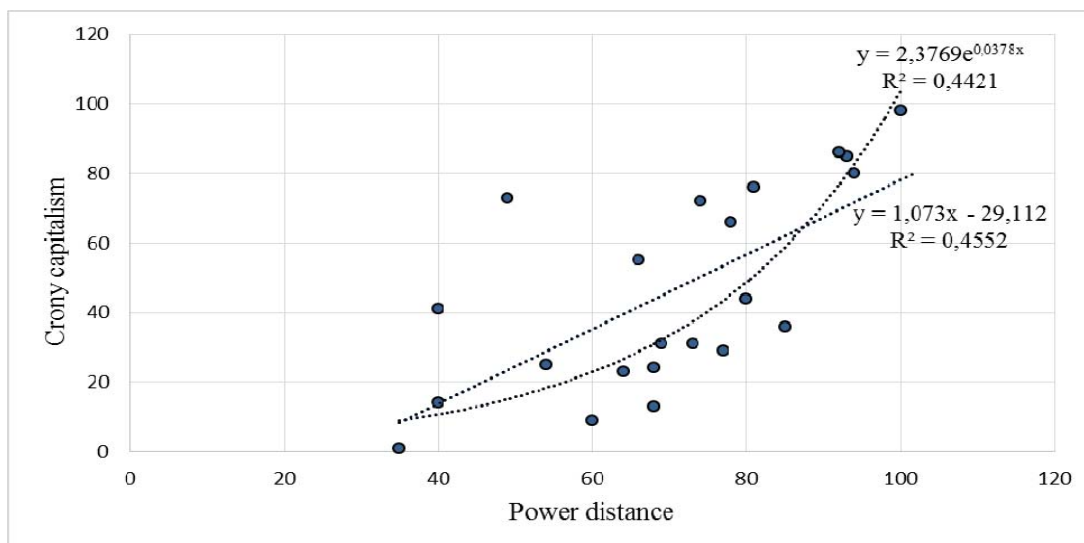

Рис. 2. Взаємозв'язок дистанції влади та кумівського капіталізму

Джерело: власні розрахунки на основі [31; 41]

Виникає питання, чому суспільство повинно прагнути подолати це "замкнене коло", якщо воно спирається на культурні паттерни? Основна причина цього полягає в тому, що доступ до альтернатив дозволяє генерувати сумніви у тому, що саме такий інституціональний шлях є безальтернативним. З іншого боку, розвиток технологій уможливує нові форми організаційних взаємодій, які не потребують жорстких ієрархій. Саме тому олігархічні структури часто стають на заваді технологічному прогресу, оскільки останній "вимиває" соціальну та електронну базу їхнього самовідтворення. Саме тому, блокування вільного підприємництва, ризик-орієнто-

ваних технологій, низького оподаткування креативних секторів, культивування поганого бізнес-клімату перетворюється в панівний інструмент економічної політики держави, що перебуває під контролем олігархату. Долання культурних обмежень виходу за рамки толерації ієрархіям, що відтворюють олігархізм, може бути не успішним, якщо фокус буде зроблено саме на факті протиставлення технологічного прогресу та дистанції до влади. Найбільш важливим буде створення умов для альтернативних форм соціальних взаємодій та організаційних модальностей бізнесу, які генеруються поєднанням доступу до нових технологій та ринкової

саморегуляції. Основним інструментом економічної політики повинно стати інклюзивний доступ до знань, мінімізація бар'єрів для підприємництва, покращення якості інститутів та низьке оподаткування.

Висновки і дискусія. Культурні фактори формування ієрархічних суспільств мають прямий корелят в економіці, підвищуючи вірогідність домінування так званих кроні-секторів. В сукупності з браком демократичного контролю над ними та в середовищі слабких інститутів це загрожує олігархізацією економіки. Емпірично підтверджується факт прямого зв'язку між індексом дистанції влади та індексом кроні-капіталізму. Це вказує на те, що цінності толерування ієрархіям є значимими при поясненні того, за якою інституціональною траєкторією розвиватиметься країна. У випадку, коли кроні-сектори стають на заваді технологічному прогресу та інклюзивному зростанню, проведення структурних реформ може бути ускладнене через брак суспільного запиту на долання ієрархій. Ригідність такої системи обмежує розвиток, внаслідок чого боротьба з ієрархізованими олігархічними структурами повинна проводитись не на рівні культивування альтернативних цінностей, а на рівні розмивання соціальної та електоральної бази підтримки кроні-секторів. Фіскальні стимули розвитку підприємництва, заохочення стартапів, підвищення якості інститутів та інвестиції в людський капітал є, хоч і стереотипними, проте необхідними для подолання негативного зачарованого кола зв'язку між олігархізмом та толерантними до ієрархій цінностями.

Список використаних джерел

1. Волхонский Б. Взлет и падение "тигров" и "драконов" [Electronic Resource]. – Open mode: <http://www.russ.ru/pole>.
2. Гельман В. Я. Логика "капитализма для своих": Большая Нефть, Большой Бизнес и Большая Политика в России // Экономика и институты. – М.: ВШЭ, 2010. – с. 172-191.
3. North D.C., Wallis J.J., Weingast B.R. Violence and Social Orders: a Conceptual Framework for Interpreting Recorded Human History. – N.Y.: Cambridge University Press, 2009.
4. Сорж Б., Мартучелли Д. Латиноамериканський виклик: соціальна згуртованість та демократія. – Л.: Кальварія, 2014. – 288 с.
5. де Сото Е. Загадка капіталу. Чому капіталізм перемагає на Заході і ніде більше? – К.: Наш формат, 2017. – 232 с.
6. Аджемоглу Д., Робінсон Дж.А. Чому нації занепадають? Походження влади, багатства та бідності. – К.: Наш формат, 2016. – 440 с.
7. Асемоглу Д., Робінсон Дж.А. Экономические основы диктатуры и демократии. – М.: ВШЭ, 2015. – 512 с.
8. Acemoglu D. Oligarchic versus Democratic Societies // Journal of the European Economic Association. – 2008. – Vol. 6(1). – P. 1-44. <http://dx.doi.org/10.1162/JEEA.2008.6.1.1>
9. Evans P. Embedded Autonomy: States and Industrial Transformation. – Princeton: Princeton University Press, 1995.
10. Haber S. It wasn't all Prebisch's Fault: the Political Economy of Latin American Industrialization // Working Paper, Stanford University, 2003.
11. Лопез Гарсиа А. И. Олигархическая политика в Латинской Америке [Electronic Resource]. – Open mode: <https://voxukraine.org/2017>.
12. Козюк В.В. Якість інститутів та відхилення валютних курсів від паритету купівельної спроможності: наслідки для економічного зростання // Журнал європейської економіки. – 2014. – Том 13(1). – С.3-19.
13. Козюк В.В. Фінансовий розвиток, валютні резерви та політичні режими в сировинних економіках // Економічна теорія. – 2016. – № 3. – С. 82-102.
14. Aslund A. Comparative Oligarchy: Russia, Ukraine and the United States // Studies & Analyses. – 2005. – Vol. 296. – P. 1-17.
15. Hellman J.S. Winners Take All: the Politics of Partial Reform in Postcommunist Transitions // World Politics. – 1998. – Vol. 50. – P. 203-234. <http://dx.doi.org/10.1017/S0043887100008091>
16. Konchyn V., Horban Y. Economic Point of Bifurcation for Ukrainian Oligarchic State in the Stationary Bandit Model [Electronic Resource]. – Open mode: <http://mpr.a.uni-muenchen.de/70953>.
17. McGuire M., Olson M. The Economics of Autocracy and Majority Rule: the Invisible Hand and the Use of Force // Journal of Economic Literature. – 1996. – Vol. 34. – P. 72-96. http://dx.doi.org/10.1007/978-1-349-26284-7_3
18. Базилевич В.Д., Гражевська А.О. Рентні відносини в сучасній ринковій економіці: сутність та механізм регулювання // Банківська справа. – 2016. – № 2(139). – С. 43-57
19. Гражевская Н.И. Сравнительный анализ экономических систем: специфика и эволюция // Международный рецензированный и реферированный журнал "Мецинераебра да Цховреба" Тбилисского университета. – 2016. – № 1(13). – С. 28-33.
20. Маслов А.О., Колядич О.И. Монополізація української промисловості наприкінці XIX – початку XX ст. // Вчені записки: Збірник наукових праць. – Вип. 8. Економіка. – К.: КРОК, 2003. – С. 34-41.
21. Grazhevskaya N., Trokhymenko V., Grazhevskaya A. Premises and Economic Consequences of Rent-Seeking Behavior on the Banking Service Market in Ukraine // Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics. – 2016. – № 2(179). – P. 16-21.
22. Grazhevskaya N., Virchenko A., Grazhevskaya A. The Effects of Rent-Seeking Behavior on the Efficiency of Fiscal Policy in Ukraine // Procedia Economics and Finance. – 2015. – № 27. – P. 274-287.
23. Соскін О. Модель розвитку економіки та бізнес-середовища: логіка змін в умовах євроінтеграції // Економіка підприємства: теорія і практика: Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (10.10.2014). – К.: КНЕУ, 2014. – С. 43-48.
24. Козюк В.В., Шиманська О.П. Політекономія олігархічної економіки // Вісник ТНЕУ. – 2013. – №3. – С. 97-104.
25. Козюк В.В. НБУ завтра: из "объятий" олигархического спрута – на печатный станок? // Экономическая правда. – 2017. – 17 мая [Electronic Resource]. – Open mode: <https://www.epravda.com.ua/rus/columns>.
26. Длугопольский А.В. Государство благосостояния и качество жизни: опыт скандинавских стран и реалии Украины // Соціально-економічні проблеми і держава. – Т.: ТНТУ ім. І. Пулюя, 2015. – Вип.2(13). – С. 294-302.
27. Corruption Perceptions Index 2016 [Electronic Resource]. – Open mode: <http://www.transparency.org/cpi2015>.
28. People and Corruption: Europe and Central Asia 2016 [Electronic Resource]. – Open mode: <http://www.transparency.org>.
29. Geert Hofstede [Electronic Resource]. – Open mode: <https://geert-hofstede.com/research.html>.
30. Hofstede G. Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions, and Organizations across Nations. – Thousand Oaks CA: Sage Publications, 2001.
31. Hofstede G., Hofstede G.J., Minkov M. Cultures and Organizations: Software of the Mind. McGraw-Hill, 2010.
32. Герт Хофстеде и его теория измерений культуры: обзорная информация [Electronic Resource]. – Open mode: <http://news.telelangue.com/ru/2011/10/hofstede-cultural-theory>.
33. Power Distance Index. Geert Hofstede cultural dimensions. Clearly Cultural: Making Sense of Cross Cultural Communication [Electronic Resource]. – Open mode: <http://www.clearlycultural.com>.
34. Human Development Reports [Electronic Resource]. – Open mode: <http://hdr.undp.org>.
35. The Worldwide Governance Indicators project [Electronic Resource]. – Open mode: <http://info.worldbank.org/governance>.
36. World Values Study Group, World Values Survey Code Book, ICPSR 6160. – Ann Arbor, Midi, 2015.
37. Metscher D.S., Smith M., Alghamdi A. Multi-Cultural Factors in the Crew Resource Management Environment: Promoting Aviation Safety for Airline Operations // Journal of Aviation / Aerospace Education & Research. – 2009. – Vol. 18(2) [Electronic Resource]. – Open mode: <http://commons.erau.edu/jaaer/vol18/iss2/6>.
38. Поннер К. Відкрите суспільство та його вороги. Т.І. У полоні Платонових чарів. – К.: Основи, 1994. – 444 с.
39. Поннер К. Відкрите суспільство та його вороги. Т.ІІ. Спалач пророцтва: Гегель, Маркс та послідовники. – К.: Основи, 1994. – 494 с.
40. Kohn M.L. Class and Conformity: a Study in Values. – The Dorsey Press, Homewood, IL, 1969.
41. Our Crony-capitalism Index: The Party Winds Down [Electronic Resource]. – Open mode: <https://www.economist.com/news/international>.
42. Мельничук В.Г. Олигархи гробят страну [Electronic Resource]. – Open mode: <https://argumentua.com>.
43. Comparing Crony Capitalism Around the World, IMF [Electronic Resource]. – Open mode: www.economist.com.
44. Голінгсворт М., Ленслі С. Лондонград. 3 Росії з грішми. Тасма історія олігархів. – К.: Темпора, 2016. – 312 с.

Надійшла до редколегії 09.07.17
Date of editorial approval 28.07.17

Author's declaration on the sources of funding of research presented in the scientific article or of the preparation of the scientific article: budget of university's scientific project

В. Козюк, д-р экон. наук, проф.,
 А. Длугопольский, д-р экон. наук, проф.
 Тернопольский национальный экономический университет, Тернополь, Украина

ВЛИЯНИЕ ДИСТАНЦИИ ВЛАСТИ И ЦЕНОСТНЫХ ОРИЕНТИРОВ НА ОЛИГАРХИЗМ И РАЗВИТИЕ КРОНИ-СЕКТОРОВ В СОВРЕМЕННЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ СИСТЕМАХ

Исследована связь олигархических экономик с развитием крони-секторов, к которым принадлежат отрасли с доминированием ренто-ориентированного поведения. Проанализирована связь дистанции власти с некоторыми показателями социально-экономического развития и ценностными ориентирами экономических систем. Проведен корреляционно-регрессионный анализ зависимости дистанции власти и кумовского капитализма, обосновано существование т.н. "плохого замкнутого круга", связанного с толерантным отношением к иерархиям. Сделаны выводы относительно того, что культурные факторы формирования иерархических обществ, прямо влияют на распространение в экономической системе т.н. крони-секторов и слабых институтов.

Ключевые слова: олигархия, крони-сектор, дистанция власти, институты, демократия.

V. Kozyuk, Doctor of Science (Economic), Professor,
 O. Dluhopolskyi, Doctor of Science (Economic), Professor
 Ternopil National Economic University, Ternopil, Ukraine

POWER DISTANCE AND VALUE ORIENTATIONS INFLUENCE ON OLIGARCHISM AND CRONY-SECTORS DEVELOPMENT IN MODERN ECONOMIC SYSTEMS

The relationship between oligarchic economies and crony-sectors development, which includes industries with domination of rent-seeking behavior, is made. The relationship between power distance and some indicators of socio-economic development, value orientations of economic systems is analyzed. The correlation-regression analysis of power distance and crony capitalism dependence has been carried out. The existence of "bad locked circle", associated with tolerance of hierarchies, is debated. The conclusions about fact that cultural factors of hierarchical society's formation have direct effect on the spread in the economic system crony sectors and weak institutions are made.

Key words: oligarchy, crony-sector, power distance, institutions, democracy.

References (in Latin): Translation / Transliteration/ Transcription

- Volhonsky, B., 2008. *Rise and fall of "tigers" and "dragons"*. Available at: <http://www.russ.ru/pole>.
- Helman, V.Y., 2010. *The logic of "private capitalism": big oil, big business and big policy in Russia* // Economy and Institutes. M., pp. 172-191.
- North, D.C., Wallis, J.J., Weingast, B.R., 2009. *Violence and social orders: a conceptual framework for interpreting recorded human history*. N.Y.: Cambridge University Press.
- Sorj B., Martuccelli D., 2014. *The Latin American challenge: social cohesion and democracy*. L. 288 p.
- de Soto, H., 2017. *The mystery of capital. Why capitalism triumphs in the West and fails everywhere else?* K. 232 p.
- Acemoglu, D., Robinson, J.A., 2016. *Why nations fail? The origins of power, prosperity and poverty*. K. 440 p.
- Acemoglu, D., Robinson, J.A., 2015. *Economic origins of dictatorship and democracy*. M. 512 p.
- Acemoglu, D., 2008. Oligarchic versus democratic societies. *Journal of the European Economic Association*, 6(1), pp. 1-44. <http://dx.doi.org/10.1162/JEEA.2008.6.1.1>
- Evans, P., 1995. *Embedded autonomy: states and industrial transformation*. Princeton: Princeton University Press.
- Haber, S., 2003. It wasn't all Prebisch's fault: the political economy of Latin American industrialization. *Working Paper Stanford University*.
- Lopes, Harsia A.I., 2017. Oligarchic policy in Latin America. Available at: <https://voxxukraine.org>.
- Kozyuk, V.V., 2014. Quality of institutions and deviation of exchange rates from PPP: implications for economic growth. *Journal of European Economy*, 13(1), pp. 3-19.
- Kozyuk, V.V., 2016. Financial development, foreign exchange reserves and political regimes in commodity economies. *Economic Theory*, 3, pp. 82-102.
- Aslund, A., 2005. Comparative oligarchy: Russia, Ukraine and the United States. *Studies & Analyses*, 296, pp. 1-17.
- Hellman, J.S., 1998. Winners take all: the politics of partial reform in Post-communist transitions. *World Politics*, 50, pp. 203-234. <http://dx.doi.org/10.1017/S0043887100008091>
- Konchyn, V., Horban, Y., 2016. Economic point of bifurcation for Ukrainian oligarchic state in the stationary bandit model. Available at: <http://mpira.ub.uni-muenchen.de/70953>.
- McGuire, M., Olson, M., 1996. The economics of autocracy and majority rule: the invisible hand and the use of force. *Journal of Economic Literature*, 34, pp. 72-96. http://dx.doi.org/10.1007/978-1-349-26284-7_3
- Bazylevich, V.D., Grazhevskaya A.O., 2016. Rental relations in the modern market economy: meaning and mechanisms of regulations. *Banking*, 2(139), pp. 43-57.
- Grazhevskaya, N., 2016. Comparative analysis of economic systems: specificity and evolution. *International Journal of Tbilisi University*, 1(13), pp. 28-33.
- Maslow, A.O., Kolyadich, O.I., 2003. Monopolization of Ukrainian industry at the end of XIX – beginning of XX century. *Scientific papers. Economics*, 8, pp. 34-41.
- Grazhevskaya, N., Trokhymentko, V., Grazhevskaya, A., 2016. Premises and Economic Consequences of Rent-Seeking Behavior on the Banking Service Market in Ukraine. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics*, 2(179), pp. 16-21.
- Grazhevskaya, N., Virchenko, A., Grazhevskaya, A., 2015. The Effects of Rent-Seeking Behavior on the Efficiency of Fiscal Policy in Ukraine. *Procedia Economics and Finance*, 27, pp. 274-287.
- Soskin, O., 2014. The model of economy and business-environment development: the logic of euro integration changes. In: *Economy of enterprises: theory and practice: Materials of international science and practice conference* (10.10.2014). K., pp. 43-48.
- Kozyuk, V.V., Shimanska, O. P. (2013). The political economy of oligarchic economies. *Herald of TNEU*, 3, pp. 97-104.
- Kozyuk, V.V., 2017. NBU tomorrow: from the "embraces" of oligarchic octopus – to the printing press? *Economical truth*, 17 May. Available at: <https://www.epravda.com.ua/rus/columns>.
- Dluhopolskyi, O.V., 2015. The welfare state and quality of life: Nordic countries experience and Ukrainian reality. *Social-economic problems and state*, 2(13), pp. 294-302.
- Corruption Perceptions Index* 2016. Available at: <http://www.transparency.org/cpi2015>.
- People and corruption: Europe and Central Asia* 2016. Available at: <http://www.transparency.org>.
- Geert Hofstede. Available at: <https://geert-hofstede.com/research.html>.
- Hofstede, G., 2001. *Culture's consequences: comparing values, behaviors, institutions and organizations across nations*. Thousand Oaks CA: Sage Publications.
- Hofstede, G., Hofstede, G.J., Minkov, M., 2010. *Cultures and organizations: software of the mind*. McGraw-Hill.
- Geert Hofstede and his theory of culture changes: overview information. Available at: <http://news.telangana.com/ru/2011/10/hofstede-cultural-theory>.
- Power Distance Index. Geert Hofstede cultural dimensions. Clearly cultural: making sense of cross cultural communication*. Available at: <http://www.clearlycultural.com>.
- Human Development Reports* 2016. Available at: <http://hdr.undp.org>.
- The Worldwide governance indicators project*. Available at: <http://info.worldbank.org/governance>.
- World Values Survey Code Book*, ICPSR 6160. Ann Arbor, Midi, 2015.
- Metscher, D. S., Smith, M., Alghamdi, A., 2009. Multi-cultural factors in the crew resource management environment: promoting aviation safety for airline operations. *Journal of Aviation / Aerospace Education & Research*, 18(2). Available at: <http://commons.erau.edu/jaer/vol18/iss2/6>.
- Popper, K., 1994. *The open society and its enemies*. Vol.I. K. 444 p.
- Popper, K., 1994. *The open society and its enemies*. Vol.II. K. 494 p.
- Kohn, M.L., 1969. *Class and conformity: a study in values*. The Dorsey Press, Homewood, IL.
- Our Crony-capitalism Index: the party winds down*. Available at: <https://www.economist.com/news/international>.
- Melnichuk, V.G., 2013. *Oligarchs are tearing down the country*. Available at: <https://argumentua.com>.
- Comparing crony capitalism around the world*, IMF. Available at: www.economist.com.
- Hollingsworth, M., Lansley, S., 2016. *Londongrad. From Russia with cash*. K. 312 p.